

|Centar za **mirovne** |studije|

Polazišne osnove za uvođenje predmeta

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u formalni odgojno-obrazovni sustav

Nacionalnim programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske iz 1999. godine (u nastavku: Nacionalni program) u odgojno-obrazovni sustav formalno su uvedeni sadržaji usmjereni na građansko obrazovanje, obrazovanje o ljudskim pravima, miru i nenasilju te demokratskom sustavu. Nacionalni program obuhvaća sadržaje: odgoj za ljudska prava, odgoj za demokratsko građanstvo, identitetni i interkulturalni odgoj i obrazovanje, odgoj za mir i nenasilno rješavanje sukoba, odgoj za održivi razvoj, odgoj za sprečavanje predrasuda i diskriminacije, istraživanje humanitarnoga prava i sl. Smatramo da je program sveobuhvatan, ali da u punih deset godina nisu stvorene osnovne pretpostavke za njegovu provedbu.

Glavni nedostaci provedbe postojećeg programa odnose se na njegovu neobaveznost, na nedostatnu i neujednačenu sadržajnu i metodološku osmišljenost programa te na nedostatnu edukaciju nastavnog osoblja. Do danas ne postoji evaluacija kojom bi bili dobiveni podaci o tome na koji se način provodi ovaj program u osnovnim i srednjim školama te jesu li i u kojoj mjeri zastupljeni svi predviđeni sadržaji iz programa. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Agencija za odgoj i obrazovanje organiziraju povremene edukacije manjeg opsega i smotre programa o ljudskim pravima, što nije dovoljno ako smo svjesni da je riječ o vrlo osjetljivoj i tematski širokom području za čije je kvalitetno provođenje potrebna sustavnost, evaluacija provedbe, stručni kadar koji će se posvetiti upravo ovom području i kontinuirana edukacija tog kadra.

Istraživanje Centra za ljudska prava "Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama" pokazuje nedostatnu provedbu, nesustavnost i neujednačenost provedbe Nacionalnog programa, iako većina učitelja, ravnatelja, učenika i roditelja elemente građanskog odgoja smatra najvažnijim ciljevima školovanja.

Provedba predmeta Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Organizacije u potpisu koje djeluju kroz neformalnu koordinaciju čija stajališta podržava i **Centar za ljudska prava** zalažu se za uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u formalni obrazovni sustav te ističu potrebu za razvojem i revizijom postojećeg nacionalnog programa koji svakako treba obuhvatiti sve 4 komponente odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo: **politički sustav i političko opismenjavanje, ljudska prava i zaštita ljudskih prava, odgoj za mir i nenasilje te učenje o demokratskom građanstvu** (integriran sadržaj o interkulturalizmu i osjetljivosti prema različitostima), sukladno definiciji Vijeća Europe, na način koji će svim učenicima omogućiti stjecanje ovih osnovnih znanja i vještina neophodnih za snalaženje u društvu. Također ističemo da ovako široko poimanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo ostavlja otvorenu mogućnost da se u okviru ovog predmeta obrađuju teme kao što su održivi razvoj, zaštita potrošača, razvijanje volonterstva, poticanje društvene odgovornosti poduzetništva i antikorupcijski odgoj.

Spomenute organizacije zalažu se za **detaljniju razradu i osmišljanje predmeta odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao zasebnog obveznog predmeta koji će kros-kurikularno biti povezan s ostalim predmetima.**

Razlozi za iznošenje preporuke da odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo bude zaseban obvezni predmet te konkretne tehničke preporuke za uvođenje, kao i objašnjenje važnosti uvođenja bit će objašnjeni u nastavku.

Valja istaknuti da je uvođenje ovog predmeta predviđeno prijedlogom *Nacionalnog okvirnog kurikulumu* i u skladu je s temeljnim kompetencijama Europske unije, te bi se na predloženom tragu mogla izraditi detaljnija strategija za njegovo uvođenje. Predmetom bi se sustavno osnažila djeca i mladi, razvile njihove socijalne vještine te pridonijelo smanjenju nasilja, kao i izgradnji škole kao zajednice.

Nedavni slučajevi nasilja među mladima koji su zaokupili veliku pozornost medija i javnosti doveli su i do veće zabrinutosti javnosti i političkih tijela zbog trenda porasta ozbiljnosti nasilja među mladima te su izazvali njihovu deklarativnu spremnost na akciju. Međutim, reakcije političkih struktura i šire javnosti često su takve da se traga za brzim rješenjima i „čarobnim pilulama“ koje će promijeniti nasilnike, dok se o općim društvenim uzrocima koji pogoduju povećanju nasilja rijetko i malo govori, a još je manja usmjerenost na njihovo uklanjanje. Za dugoročno uspješno smanjenje nasilja i drugih društvenih problema neophodno je da što šira grupa mladih ljudi ocijeni nasilje kao neprihvatljiv način djelovanja, što se može postići usmjeravanjem na razvoj građanskih i socijalnih vještina mladih ljudi, a upravo je to cilj odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Važnost takvih sadržaja prepoznata je i u obrazovnom sustavu; stoga se za djecu i mlade i sada organizira odgoj i obrazovanje iz ovih područja. Međutim, ovakvo obrazovanje provodi se povremeno i neujednačeno te je prepušteno inicijativi pojedinih entuzijasta, zbog čega se umanjuju i raspršuju njegovi pozitivni učinci. Također je česta pojava da se ovakvi sadržaji organiziraju kao izvannastavni ili izborni pa njima prisustvuju djeca i mladi koji općenito žive u poticajnijim, kvalitetnijim uvjetima i bolje su uklopljeni u

okruženje, a djeca i mladi koji žive u osobito rizičnim uvjetima često ne budu uključeni u sadržaje koji će razviti njima neophodne vještine nenasilnog postupanja i snalaženja u društvenim procesima.

Sadržaj i trajanje predmeta Odgoj i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Smatramo da je Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo predmet koji bi valjalo uvesti od početka osnovnoškolskog obrazovanja pa sve do kraja fakultetskog obrazovanja, a(li) sadržaje treba prilagoditi razvojnim mogućnostima učenika.

Tako od prvog razreda osnovne škole treba uključiti učenike u sadržaje usmjerene na razvoj socijalnih vještina, osobito vještina uspješnije komunikacije i nenasilnog rješavanja sukoba, tolerancije i uvažavanja različitosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost, odgovorno ponašanje i druge slične sadržaje obrađivane na konkretnoj iskustvenoj razini primjerenom dobi učenika.

Što su učenici stariji, to sadržaji sve više mogu biti usmjereni na razvoj kritičkog mišljenja, razumijevanje društvenih procesa, političkog sustava, demokracije i aktivnog građanstva, poznavanje mehanizama zaštite ljudskih prava i odgovornosti svake osobe za njihovo poštivanje, razumijevanje multikulturalnosti i interkulturalnosti, upoznavanje s mogućnostima udruživanja i djelovanjem organizacija civilnog društva, volonterstvo, aktivizam mladih, razvoj poduzetničkog duha, zaštitu potrošača, antikorupcijski odgoj i slično.

Važno je ovaj predmet predvidjeti kao obavezan jer se njime podučavaju djeca i mladi o osnovnim konceptima demokratskog društva te se razvijaju i osnovne vještine – građanske kompetencije potrebne za snalaženje u društvu. Predmet ne smije biti izborni jer se na taj način samo produbljuju društvene nejednakosti i može se dogoditi da učenici koji žive u rizičnijim uvjetima i slabije su uključeni u školska događanja budu dodatno zakinuti i za ovaj odgojno-obrazovni predmet koji u velikoj mjeri pridonosi prevenciji nasilja i boljem snalaženju djece i mladih u društvu. Predmet također ne smije biti organiziran u isto vrijeme kad i drugi izborni predmeti, npr. vjeronauk, jer odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i odgoj u vjeri nisu međusobne alternative.

Treba imati na umu da će se u manjem broju srednjih škola sadržaji spominjanog predmeta donekle preklapati sa sadržajima drugih predmeta, i to osobito politike i gospodarstva. Međutim, predmet politike i gospodarstva ne izvodi se u svim srednjim školama i obično traje kraće (npr. jednu školsku godinu), dok je odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo sadržajno obuhvatniji.

U vezi s brigom o opterećenju učeničke satnice treba naglasiti da se predmet može uvesti i bez prevelikog opterećenja satnice, npr. tako da se svaki drugi tjedan održava umjesto sata razrednika. Što se tiče sadržajnog opterećenja učenika, bitno je naglasiti da sadržaji koji će se svladavati u okviru ovog predmeta predstavljaju osnovne građanske kompetencije koje svaka osoba koja živi u demokratskoj državi i tako mora svladati. Pored toga, napominjemo kako odgovarajuća metodologija koja prati ovakve sadržaje vodi do rasterećenja sustava jer motivira učenike na samostalne zadatke i veću odgovornost.

Izobrazba stručnog kadra i metodika

Nužnost je da predmet Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo predaju posebno educirane osobe te da on i sadržajno i metodološki bude prilagođen ciljevima predmeta kako ne bi dodatno opterećivao, nego kako bi osposobljavao učenike da razumiju društvene procese i snalaze se u njima.

Predmet trebaju provoditi nastavnici i učitelji čije temeljno obrazovanje može biti iz različitih društveno-humanističkih struka, ali koji moraju proći uvodnu (intenzivnu, multidisciplinarnu) edukaciju (s ciljem stjecanja znanja i vještina) u vezi sa sadržajem koji će se podučavati u predmetu Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Tom nastavnom osoblju treba omogućiti organiziranje u stručno vijeće i nastavak redovitih stručnih usavršavanja sukladno važećim propisima za obrazovne struke o potrebi kontinuiranih usavršavanja. Nužno je i da se na fakultetima na kojima se školuje kadar za odgojno-obrazovna zanimanja organiziraju kolegiji koji će osposobiti buduće učitelje i nastavnike za provedbu sadržaja i metodologije Odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

Već i sada u obrazovnom sustavu postoji nastavno osoblje, primarno ono školovano na Filozofskom fakultetu, Fakultetu političkih znanosti ili Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu koje je u temeljnoj naobrazbi steklo neka znanja o sadržajima u vezi s obrazovanjem o ljudskim pravima i demokratskom građanstvu. Međutim, nužno je da se te osobe dodatno osposobe za provedbu predmeta Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kroz uvodnu edukaciju te kroz nastavak kontinuiranog stručnog osposobljavanja iz tog predmeta, kao i kroz djelovanje stručnog vijeća usmjerenog na osiguravanje stručne provedbe ovih sadržaja.

U tom smislu ohrabruje zaključak sjednice Rektorskog zbora održanog u Puli 16. travnja 2010. u kojem se podržava inicijativa za sustavno obrazovanje i istraživanje u području ljudskih prava, te se planira osnovati posebno povjerenstvo za ovu temu na razini Rektorskog zbora, u kojem će biti predstavnici svih sveučilišta te jedan predstavnik/-ica veleučilišta. Istodobno, u tijeku je postupak imenovanja novog Nacionalnog odbora za obrazovanje za ljudska prava. Smatramo kako je potrebno što prije početi sustavno djelovati na području obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, u čemu je od velike važnosti veća razina koordinacije između relevantnih vladinih institucija, sveučilišta, organizacija civilnog društva i drugih vjerodostojnih dionika na ovom području.

Vezano uz metodologiju provedbe predmeta, europska i svjetska iskustva pokazuju da je tijekom nastave Odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo najučinkovitije korištenje najrazličitijih metoda: od izravnog učiteljskog poučavanja do interaktivnih radioničkih oblika rada, ali i uporabe dodatne literature, audio-vizualnih materijala i slično. Naravno da je nužan preduvjet za razvijanje aktivnosti taj da učenici na nastavi nisu pasivni «primatelji informacija», nego aktivni sudionici procesa obrazovanja, što je predviđeno i dosadašnjim Nacionalnim programom, a raznolikost metoda podučavanja i poticanje aktivnosti učenika predviđa se i u drugim propisima iz područja obrazovanja. Smatramo da treba zagovarati raznolikost

metoda pristupa učenicima na svim satovima, što je u skladu sa svim trenutačno važećim propisima u vezi s područjem odgoja i obrazovanja.

Uloga organizacija civilnog društva i njihova suradnja s odgojno-obrazovnim ustanovama

Brojne odgojno-obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva već provode partikularne edukativne programe čija će iskustva biti značajna u osmišljanju nastavnog programa za predmet iz naslova.

Organizacije civilnog društva imaju potrebne kapacitete i znanja kojima mogu doprinijeti kontinuiranom usavršavanju nastavnog osoblja iz ovog područja. Mnoge imaju tradiciju organiziranja uspješnih obrazovnih programa te mogu u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje ponuditi kvalitetnu podršku nastavnom osoblju koje će provoditi ovaj predmet i to na način da organiziraju stručna usavršavanja nastavnog osoblja, ali i u samoj nastavi kako bi izravno pridonijeli edukaciji mladih o demokratskom građanstvu i ljudskim pravima. Smatramo da Agencija za odgoj i obrazovanje treba ponuditi stručnu podršku razvoju programa na način da nastavnom osoblju ponudi kataloge kvalitetnih programa i organizacija koje posjeduju potrebna znanja za educiranje nastavnog osoblja iz ovog područja.

Organizacije civilnog društva također mogu i trebaju sudjelovati kao gosti predavači na nastavi, što će učenicima omogućiti iskustveno učenje, interakciju s aktivnim građanima te priliku za upoznavanje s djelovanjem udruga. Organizacije civilnog društva mogu surađivati sa školama u kojima učenici ili studenti iskazuju želju za volontiranjem tako da omoguće mladim osobama uključivanje u volonterske aktivnosti koje pojedine organizacije civilnog društva organiziraju, a koje su u skladu s dobi i sposobnostima tih mladih osoba. Takve odredbe postoje u Zakonu o volonterstvu i preporučuje ih Nacionalni odbor za razvoj volonterstva. Da bi se ova suradnja što uspješnije ostvarila, učitelji i nastavnici koji predaju spominjani predmet moraju od početka biti upoznati s važnošću suradnje s organizacijama civilnog društva te bi i program predmeta svakako trebao obuhvaćati upoznavanje učenika s djelovanjem udruga.

Osim značajnog iskustva koje će stručnjaci iz organizacija civilnog društva moći dijeliti s profesorima koji slične sadržaje provode u nastavi i osim edukacija koje će moći organizirati za profesore, smatramo da će se nastaviti i potreba za provedbom nezavisnih programa izvaninstitucionalnog obrazovanja, kao i potreba za nastavkom provedbe sličnih sadržaja u okviru izvannastavnih i izbornih aktivnosti u školama za one učenike koji se žele dodatno obrazovati iz ranije opisivanih područja.

Zaključno

Na kraju ističemo da je proces uvođenja jednog ovako važnog predmeta dugotrajan i stupnjevit . Realno je očekivati da će provedba početi na način da se osmisli sažetiji jednogodišnji ili dvogodišnji program predmeta koji će obuhvaćati samo osnovne sadržaje te koji će se postupno razvijati kako bi se obuhvatile sve dobne skupine učenika i sva ključna znanja i vještine vezane uz područje ljudskih prava i demokratičnosti.

Tijekom uvođenja ovog za društvene procese izrazito bitnog predmeta ključna je evaluacija procesa njegove provedbe.

Također je važno načelno istaknuti da se paralelno sa zalaganjem uvođenja obrazovnih sadržaja u vezi s demokratskim građanstvom moramo zalagati i za demokratizaciju rada samih odgojno-obrazovnih ustanova, što se postiže jačanjem uloge vijeća učenika, vijeća roditelja i jačanjem demokratskog modela upravljanja ustanovama, kako bi učenici tijekom školovanja mogli iskusiti i naučiti kako demokracija funkcionira u svakodnevnom životu. Ovako ćemo spriječiti raskorak između sadržaja koje učenici uče na nastavi i njihovog svakodnevnog života te ćemo osigurati da demokratski i participativni model bude nešto svima nama blisko i primjenjivo u životu.

Priključivanje neformalnoj koordinaciji koja se zalaže za uvođenje predmeta Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u formalni obrazovni sustav

Mole se organizacije koje se žele priključiti neformalnoj koordinaciji da podatke koji će biti traženi u nastavku ispune i pošalju na *e-mail*:

odg@gmail.com

Ime organizacije koja se želi priključiti te osnovni podaci o organizaciji (adresa, kontaktni *e-mail* i telefon):

Područje djelovanja organizacije:

Datum kad je upravljačka struktura organizacije podržala polazišni dokument:

Na koji način organizacija može i planira podržati ciljeve za koje se zalaže neformalna koordinacija o uvođenju predmeta Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u formalni odgojno-obrazovni sustav: